

Milan Pugelj:

Zaljubljeni kmet.

Voli stoje v dolgi vrsti in lisasta proga njih hrbtov izprevrča barve. Rdečkaste, črne, sive in rumenkaste maroge se svetijo v solncu in mešajo vse križem. Rogov je kakor golih vej v zimski hosti. Vse so žive, pripogibajo se, dvigajo, zavijajo od desne na levo in od spodaj navzgor. Ob robu stoje kmetje, drže za verige, ki se opletajo močnih vratov, pošvrkavajo nestrpno po zraku s kratkimi leskovkami, škilijo po mešetarjih, ki se jim pretkano bližajo, jih trepajo po rami in jim šepečejo v kosmata ušesa vabljive besede o zvenečih tolarjih in njih drobnnozvočnih sestricah.

Med gručo suče svojo glavo mlada Terezinka, ki je doma onostran Save in je tako lepa, da je dosegel glas o njej že deveto vas. Velika je in močna in oči ima kakor vrana, kadar gleda sovražno na človeka, ki pobira kamen. Njeno čelo je visoko, njene kite so kakor črni kolači, nastavljeni mladim moškim v strup in pogubljenje. Koliko pregrešnih misli se je že zamotalo vanje in koliko se jih še bo, ko letijo vanje noč in dan v tropih in snopih! O koliko prešestnih želja so povzročile njene visoke deviške prsi, koliko njeni okrogli gležnji, o koliko, koliko celo njeno bujno in mlado telo, ta živi sad in nevarna vaba moškega pogubljenja! Ko je noč, se plazijo okoli njene čumnate zgrbljene sence in iščejo špranje, da bi videle, kako razsvetljuje ponižna brlivka svojo lepo devico. In ko je dan, prihajajo ženini; veliki in majhni gredo, debeli in suhi, grbavi in ravni, revni in bogati.

Ob gobcih volov se obrača kmet Peter. Pogledal je v Terezinko, in kakor bi se mu pripele oči, zdaj strmi in ne more obrniti od nje svojega pogleda. Mislil je prej na kupčijo, zdaj pa se je zgodilo, kakor bi vrgel kdo kamen v plitko studenčnico. Misli so se zmedle in ko se zopet izčistijo, gledajo iz njih vranje oči mlade kmetice. Pozabi, da drži vole, izpusti verige in se ji bliža.

„Ali si ti kupec?“ ga vpraša strogo dekle.

„Nisem! Prignal sem dva hudobna vola, da se ju znehim. Bodeta oba, a levi tudi bije z zadnjimi.“

Dekle ne posluša več, kmet stoji, gleda čudno okoli sebe in se vrne. Semenj mine in on vlačí svoje vole za verige. Kriči nad njimi, švrka z leskovko po rejenih bedrih in svari sivca, ki vtika smrček med noge in nastavlja roge. Ko odhaja s trga, vidi še enkrat

Terezinko, hiti za njo in vleče vole na vso moč za seboj. Močna sta oba, z vso silo vlečeta v svojo stran in zlasti se upira bodeči sivec. Ali srce, ki hoče še enkrat prekrižati pot lepi kmetici, je močnejše. V vroči želji se razgori, divjo moč razpuhne po telesu, dlani zgrabijo kakor klešče, mišice potegnejo in vola se obotavlja in opletaje z repi uklonita. In tako rožljajo in copotajo vsi trije proti Terezinki, ki prihaja nasproti. Sama gre in pisano košaro nese na roki.

„Ho — o — bo — o — ho“, kriči kmet in ustavlja in tepe vole po smrčkih, da poniglavo pomežikujejo. „Kako, dekle, kako je?“

„Saj te ne poznam!“

„Jaz tebe poznam — bo — o — ho — poznam te, kako ne ...“

Deklina je že odšla in se pomešala med razhajajočimi se sejmarji, a kmet se homota, vihra semintja po cesti in kriči nad uporno in hudobno živino.

* * *

Dolgo ni bilo zime v deželo, a kako se je začudila, ko je prišla! Dolge in črne prste golega drevja je iztegnila od sebe, belo je pogledala s svojimi ivnatimi očmi in od zadivljenja je stisnila meh, ki ga je prinesla pod pazduho s seboj, da je zažvižgala burja in se mrzlo in zategnjeno začudila. Glej, po sneženi rebri navzdol so stopali svatje s širokokrajniki na glavah, z modrimi kožuhi-dopetniki in vsi v enakih svetlih škornjih. Na levo je šel dolgi oče Matevž, ki je bil v obraz gol kakor dete, a brado je imel dolgo kakor redkev in zavito na levo plat. Na desni je podrencaval šepasti kovač Kokodajs, hudo gledal kakor svetopisemski razbojnik, uhajal s črno in žuljavo roko v košata lica in praskal tam, kakor bi zašle grablje v strnišče. Na sredi je korakal čokati Peter, gledal v tla in ta dan še ni bil izpregovoril besede.

Težke ure je nesel čas na starih ramenih skozi njegovo srce. Semenj je bil pred Vsemi svetimi, daleč, daleč je veseli predpust, in od tam do sem je režal vanj iz vseh kotov in krajev greh poželjenja. Molil je k svojemu patronu sv. Petru, na skrivaj je šel v farno cerkev in mu prižgal debelo voščeno svečo. Dogorela je in ugasnila, a greh poželjenja je skakal okoli njega kakor igravo živinče, pa mu kazal polne prsi zdrave kmetice, golobji njen vrat, njene rdeče ustne, bele, iskreče se zobe in še take reči, da je pozelenel in šklepetal z zobmi, ko jih je gledal. In napravil je še tole: Ko so namakali in šibili drugi šibe in pletli iz njih koše in košare, ko so nasajali snete srpice in prirezavali sekiram toporišča, se je

zaprl on v ulnjak, pobral čebelam iz panjev vosek in izgnetel iz njega veliko srce. Od desne proti levi ga je prebodel z dolgim trnjem in iz zagozde zgoraj mu je izobličil jezik ognja. Zjutraj na vse zgodaj, ko je odklenil cerkovnik cerkvena vrata in vsled zaspanosti ni videl okoli sebe, se je Peter vtihotapil k oltarju svojega patrona in mu daroval veliko prebodeno in goreče srce. Ali greh poželenja, ki je plesal okoli njega kakor divje živinče, ni izginil. Že je bil pognetel ves vosek, dolga vrsta src je molela k svetemu Petru svoje ognjene jezike, a živinče je metalo kvišku zdaj prednje zdaj zadnje noge in mu kazalo na čelu še hujše in hujše reči. Črni kolači težkih kit so se pletli okoli rogov, beli pas se je svetil pod njimi in gole roke so grabile okoli sebe. A priplesal je v deželo rešenik predpust.

Po rebri navzdol gredo ženini in že vidijo zeleno Savo, ki se vije med belimi bregovi in izginja za holmi. Že vidijo brod, ki čaka ljudi, da jih prepelje preko šumečih vrtincev. Tudi brodnik Kajfež je na njem, a mesto vesla drži v roki harmoniko in igra in pleše. Ženini pridejo do njega, obstanejo na bregu in se čudijo. Brodnik Kajfež poskakuje s svojim čokatim životom, nateguje harmoniko, ki mu visi na jermenu krog desne rame, kosmat je, pa se reži iz črne brade in svetijo se mu beli zobje in zelene oči.

„Kaj delaš?“ vpraša goli Matevž in žalostno prime ukrivljeno brado.

„Vragu godem!“ se zakrohoče Kajfež.

„Kateremu?“ reče in podrencne Kokodajs.

„Temule v vodi! Tudi on drži harmoniko, gode in pleše, pa kaže bele zobe iz črne brade!“

Kajfež preneha igrati, kaže z dolgim kazalcem v vodo, miga in preti, pa bije s škornjem ob bruno.

„Nor je!“ izgovori prvo besedo tisti dan zaljubljeni kmet. Kokodajs preguga težo svojega života na krajšo nogo in pošumi z dlanjo po strnišču, a goli Matevž zgane krivo brado in žalostno izpregovori: „Norcu ne zaupamo svojega življenja. Vrnimo se, pa odložimo pot na srečnejši dan!“

In vsi se zasukajo: Peter naglo, Matevž otožno, a kovač se trikrat zaguga, predno vidi v obratno plat.

* * *

Po obeh stenah tik zelene peči vise v dveh vrstah steklene podobice in svetniki in svetnice žare iz njih v svojih kričečih barvah. Sveti Juri je tam, pomladanski svetnik; sveta družina, ki roma v Egipt, sv. Genovefa s košuto, sv. Cecilija igra na orglje in še mnogo, mnogo svetnic in svetnikov. Peter sedi pod njimi za mizo,

podpira kuštravo glavo in vzdihuje s težko sapo, da beže krušne drobtine izpred njega in lete v dolgih lokih z mize na tla. Premišlja, kako teče čas in kako hiti ž njim neprestano delo ljudi. Misel snuje misel, beseda poraja besedo, dejanje se mota iz dejanja. O, kako rado se plete človeku zlo, a ne more zraven, da bi posegel po strupenih spletkah in jih raztrgal!

Koliko svetnic in koliko svetnikov je okoli, a vsi gledajo brezbrizno nanj in se ne ganejo v svojih srcih. Da bi se spomnil nanj izpreobrnjenec sveti Pavel, ki vihra na belem konju v rdečem plašču, da bi se zmislila nanj sv. Genovefa, ki gleda žalostno s košuto vred iz gozdnega brloga, ali da bi ukrenil eno zanj močni sveti Juri, ki sedi na plašljivem belcu in zabada sulico v ogromno žrelo groznega zmaja! Da bi nebeški ključar sv. Peter, njegov patron, stopil pred božji prestol in rekel zanj besedo! Trpi, gospod, da bi dejal, glej, ženska mu je zmešala kuštravo glavo. Že je več poželjenja kakor njega samega in že je več greha kakor poželjenja. Usliši, gospod, grešnika! Ali vse to so le misli, ki jih prede Petrova glava. Svetnice in svetniki strme po kričečih podobah in se ne ganejo ne zunaj, ne znotraj.

Čas pa beži in ž njim leti neprestano delo ljudi. K Terezinki, lepi kmetici, prihajajo ženini, visoki in majhni gredo, revni in bogati, ponižni in košati. Njeno srce ni od kamena. Že se je odprlo, počilo je na vrhu v zarezi in iz njega se je vzpel rdeč jezik, ki gori srečnemu neznancu. Iz početka se sveti kakor kresnica v letni noči, drugi dan miglja kakor duša na olju, tretji dan že bakljá, kakor bi ga razpihaval veter. Kdo bi čakal ene sreče, ko jih je na svetu kakor listja in trave! Ta blaži tu, ona blaži tam, a roka prime tisto, ki ji je najbližja. A če je vzel kdo tvojo, kako boš prenesel, revež, svoje poškodbe?

Zlo hodi po svetu in naše misli so po njem oplašene. Strahoma ga kopičijo v srcu in glavi in nam dajejo to, česar se bojimo, za resnico. Glejmo, bratci, zaljubljenega kmeta Petra, ki rije z debelimi prsti po kuštravih laseh, ki je s težkimi vzdihmi razpihal krušne drobtine s češnjeve mize, ki črno in debelo gleda in poškrpava z zobmi! On vidi pred sabo belo oblečeno nevesto, vidi beli cvet v Terezinkinih laseh, zato vzdihuje; čuje vriskače in piskače, ki igrajo na klarinet in na trobento, zato se praska za rdečimi uhlji! Vidi košatega tujega ženina, ki se bahavo smeje, zato poškrta z zobmi. Po njegovi glavi pojo in zvenče zvonovi in žvenkelj velikega farnega zvona tolče po njegovih sencih. Oh, in zdaj je zopet priskakalo v hišo razposajeno živinče poželjenja, zadnje meče kvišku in sprednje,

z repom opleta in debelo in poželjivo gleda. Bolečine v Petrovem srcu rastejo. Zdrknil je na kolena pred svetnice in svetnike božje, ki se tako malo brigajo zanj, in naperil je svoje sklenjene roke, svoje oči in še zlasti svoje prošnje mogočnemu nebeškemu ključarju. In zdaj — svetnice in svetniki božji strmijo še resneje s steklenih podob in neverniki, ki bero to zgodbo, gledajo kakor sršeni — je prišlo nanj in vanj veliko olajšanje. Lahke volje je stopil v vežo, napravil na ognjišču ogenj in si skuhal velik lonec zelja in suhega svinjskega mesa. To je stresel v prostrano lončeno skledo, orisano z rdečimi rožami in zelenimi vrbovimi listi, vse je povžil, legel v posteljo in kmalu trdno zaspal.

E, ni res, da bi sveti Peter, nebeški ključar, ostal trd kakor skala, ko so trkale na njegove prsi prošnje nesrečnega zemljana. Zlezal je skozi oblake, počasi je odprl vrata, bos je stopil na sredo in se vprl ob svetlo škofovsko palico. Na glavi se mu je bleščala srebrna mitra, na sebi je imel belo duhovno obleko, pošito z zlatimi trakovi in izpod nje so gledale ploščate in izhojene noge s širokimi palci in z debelimi morskimi kostmi, ki so čepele nad njimi. Tudi roke so bile črne in izdelane. Nohtom se je poznalo, da so se pogosto menjavali, debeli so bili, trhljivi in spačeni. Obraz pa je bil poln veličastnih gub in izpod sivih in sršočih trepalnic so gledale živahne in modre oči.

„Kdo si božji?“ je zaklical Peter.

„Sv. Peter, tvoj patron! Vzel sem na znanje trifuntno voščeno svečo in tudi srca s trnjem in ognjem. Vse vem, kako te daje hrepenenje, in usmilil sem se te. Pravim ti, da pojdi sam preko Save!“

„Kajfež, Kajfež!“

„Ne boj, ne boj se, Peter, in pojdi sam! Tudi jaz sem hodil po vodi. Nisem zaupal trdno v Boga, pa bi bil kmalu utonil, ti pa zaupaj, da bo srečna pot.“

Zlati trakovi na beli obleki so se tako svetili, da je kmet škilil in pomežikoval in tudi srebrna mitra je žarela kakor solnce in metala po mračni steni cele lise. Svetnik je odšel počasi skozi črna vrata in se opiral vmes na visoko pastirsko palico. Svetniki in svetnice okoli peči so se razžareli v rdečih in plavih barvah in sikajoč šepet je romal s stene na steno. Zunaj je zapihala burja in nekje sredi noči so cvilili psi, kakor bi jih podili volkovi.

Ko se je kmet prebudil, je dolgo mislil in molil. V cerkev je nesel svojemu patronu novo svečo in jo prižgal, da je gorela ves dan in vso noč. In v tisti temi, ki jo je razsvetljevala njegova sveča

na svetnikovem oltarju, je pobegnil v gluho tišino in prišel do Save. Poiskal je mesto, kjer je bil breg položen, in stopil je v vodo. Do gležnjev je stal v njej in še enkrat je prestopil. Mehka je bila, vdajala se je in bežala pod težo. In še dalje je koračil in neprenehoma mu je zvenčalo v uho: Hiti, hiti, Peter, ure teko in ž njimi prilike! Hiti, hiti, Peter, sreča je kakor riba! Pri glavi zgrabiš, pa se ti pri repu izmuzne. In v drugo uho je klical strah pred nesrečo, človeška omahljivost in nezaupnost: O Peter, o Peter, skrinja, ki se bo peljala ž njo za druge gore, stoji že pripravljena sredi sobe, šumeča krila in bleščeče srajce so že vanjo vložene in tudi pisani robci in modre nogavice. Na steni tiktaka ura in črni kazalec se suče naprej in naprej, bližajoč se času, ko priukajo svatje!

Kmet misli in gazi vodo do kolena.

Haj, prizvonile so sani, počile so pištole in zasmejali so se košatorepi, debelogrivi in težki konji. Godči piskajo, svatje vriskajo in v šumu in hrupu prestopi prag lepa nevesta. Kdo je tisti tam, ki prihaja moker in premrzal po rebri? Peter, Peter, to je tvoja postava!

Kmet gazi do pasa, vroč je in misli naprej.

Haj, svatje sede za mizo in v lica se jim režé svetli pečeni purani in visoki bokali cekinastih vin. Ženin sedi tik neveste, ki ni manj lepa kakor gartroža, pod mizo lovi njeno roko in njeno okroglo koleno. Nekdo obeta devet sinov in devet hčera, a kdo je tisti, ki se je privlekel moker in premrzal za peč? To si ti Peter, ki si izgubil vojsko in cesarja!

Kmet pljuska z rokama vodo na desno in levo, krepko gazi, a spredaj in zadaj beži naprej zelena gladina. Zanaša ga, zvrne ga po dolgem in se ne briga zato, če jo on udriha s škornji in pestmi. Nena-doma ga zagrne s svojim plaščem in gladka in čista beži v daljino.

* * *

A Terezinka še nima ženina. Na kmeta misli, ki se je prerival mimo nje po cesti s parom volov. Na hišo misli, ki je bela in prijazna, in na psa, ki čuva dom in kmeta. Kako cvete njegova ajda, kako šušti zlata njiva pšenice, ko se vali preko nje veter! In kako prepoje in prebuči njegov gozd dolge južne dni in noči, ko se tali sneg in gredo v deželo gorki časi! In kdaj pride ponjo, po nevesto, da mu bo vroča mlada žena?

Tako misli, ko strmi s holma na zeleno Savo. In svoji sreči se smeje in kaže sredi rdečih in žarečih ustnic zobe, ki so beli in zdravi kakor kremen. A gleda izpod visokega čela kakor siva vrana, ko vidi človeka, ki pobira kamen.

